

C.Can Aktan (ed), Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 2002.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA PROGRAMI TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ

TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEYE YÖNELİK ÖNERİLER*

I.Yoksullukla Mücadelede Ekonomik Kalkınma Politikaları

1.1.Hem ulusal hem de bölgesel düzeydeki kalkınma engellerinin esas nedeni, ulusal ekonomiyi yapılandırmaya yönelik reformda karşılaşılan çıkmazlardır. Gelir dağılımındaki büyük farklılıkların özelleştirme, gelir ve bütçe reformları yoluyla bir an önce asgariye indirilmesi gereklidir.

1.1.1.Hükümetin, bugünkü sübvansiyon politikası, üreticilerin gereksinimlerini yeteri derecede karşılayamamaktadır. Mevcut sübvansiyonlar, AB'de uygulanan yöntemlerle, sistemin dışına itilmelidir. Öte yandan, Avrupa'dakine benzer bir sistemin benimsenmesiyle ithal mallar fona tabii kılınmalıdır.

1.2.Türkiye'de küçük ve orta boy işletmelerin ekonomik büyümeye, sektörel yoğunlaşmaya potansiyel katkısı yeniden değerlendirilip analiz edilerek, bu işletmelerin işsizliği azaltma, iş güvencesi sağlama ve yoksulluğu giderme yönündeki katkıları konusunda anlamlı politika ve çözüm önerileri getirilmelidir.

1.2.1.Kadınlar arasında gözlemlenen daha yüksek yoksulluk oranı gözönüne alınarak, kadınların işlettiği tüm küçük ölçekli işletmelerin ve kredi ile finanse edilen projelerin desteklemesi gereklidir. Bu destek yoksul halk topluluklarına yönelik ekonomik kalkınma politikasının ayrılmaz bir unsurudur.

1.3.Özelleştirme yoluyla yaratılan yeni iş alanları ve işler, Türkiye'de özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, yoksulluğun giderilmesi için şarttır. Bu bağlamda, turizm sektörü (yeşil sanayi), tarihi ve kültürel serveti barındıran bölgede yararlanılmayan bir potansiyeldir.

* United Nations Development Programme (UNDP), Türkiye Temsilciliği, İnsani Gelişme Raporu,Türkiye, 1997. İstanbul, 1998, s.78-83.

1.3.1.Bölgede turizm sektörünün kurulmasına yönelik destek, gelir eşitsizlikleri sorununu çözümlmek, sosyal dengeyi kurmak ve yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmak için etkin bir yöntem olacaktır.

1.4.Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde işgücü fazlalığı, ucuz arazi, kültür kapasitesi, potansiyel ham madde kaynakları ve doymamış pazar gibi sayısız bölgesel özellikler bulunduğu bellidir.

1.4.1.Özel sektörden, tek tek şirketler bazında bu bölgeye yatırım yapmasını beklemek gerçekçi olmaz.

1.5.Ayrıntıları iyice belirlenmiş, planlı bir kamu girişimi bu bölgedeki kapasiteleri seferber edebilir ve başarıya götürebilir.

1.5.1.Bu tür kamu girişimlerinden biri, Güneydoğu Anadolu illerindeki olağanüstü halin yerine, ivedi bir ekonomik seferberliğin konmasıdır.

1.5.2.Buna ek olarak, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde on yıl süreyle uygulanacak tam ve mutlak bir vergi muafiyeti sayesinde, yatırımlar bu bölgeye daha hızlı akacak, bu da sosyal çatışmanın giderilmesine katkıda bulunacaktır.

1.5.3.Ulusal çapta uygulanan KDV oranlarına % 1 eklenerek bir kalkınma fonu oluşturulması düşünülebilir. Bu fonda toplanacak para ile bir vakıf kurulabilir ve bu vakıf liderlerin katkılarını ve uzmanların bilgisini, Güneydoğu ve Doğu Anadolu illerinin kalkınmasına yöneltebilir.

1.5.4.Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde iş olanakları yaratan Kamu İktisadi Teşekküllerinin özelleştirilmemesi gerekir.

1.6.Geleneksel olarak, tarımsal üretim, bölgedeki ekonomik büyümenin ana kaynağı olarak kabul edilmiştir. Hem insan gücünün, hem de potansiyel kaynakların kullanıma elverişliliği bu düşünceyi desteklemektedir.

1.6.1.Tarım sektörünün bölgenin ekonomik büyümesine anlamlı bir biçimde katkıda bulunabilmesi için, makineleşme ve modern tarım teknikleri konusunda eğitim temel şarttır.

1.6.2.Tarım sektörünün, bölgedeki ekonomik koşulların iyileştirilmesine tam bir katkı sağlayabilmesi için, bir başka şart da, bölgenin tarımsal potansiyelinin, Türkiye'nin uluslararası tarım piyasaları ile bütünleşmesi bağlamında ele alınmasıdır.

1.6.2.1.Kapsamlı bir tarım üretkenliği hesabı yapılarak, bölgede öngörülen tarım veriminin, üreticilere kar getirebilecek düzeyde fiyatlarla, uluslararası pazarlarda rekabet edip edemeyeceğini saptamak gerekecektir.

1.6.3.Hem tarımsal, hem de sınai kalkınma bağlamlarında bölgenin yerli ve uluslararası pazarlara nispeten uzaklığının ekonomik büyüme için yarattığı güçlükleri yenebilmek amacıyla bölgeye demiryolu ulaşımı sağlanmalıdır.

1.7.Bölgede tarım modernizasyonu gerçekleştirilir ve bölgenin önerilen sanayileşmesi planlandığı gibi sürdürülürse, bölgenin kentleşmesi bunu izleyecektir.

1.7.1.Özellikle Adana'dan başlayarak Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır koridoru boyunca gerçekleşecek sanayileşme göz önünde bulundurulursa, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri için bir kentleşme stratejisi önerilebilir.

II. Yoksullukla Mücadelede Sosyal Kalkınma Politikaları

II.A. Sağlık ve Eğitim Hizmetleri

Her şeyden önce işleyen ve etkin bir sosyal güvenlik sisteminin kurulmasına ihtiyaç vardır. Devlet, herkesi kapsayan sosyal güvenlik, sosyal hizmetler ile herhangi bir ayrıcalığı bulunmayan gruplar için sosyal yardım gibi hususları kapsayacak kurumsal mekanizmalar kurmakla yükümlüdür.

2. Genel Sağlık Sigortası'nın kurumsallaştırılması, halkın sağlıklı yaşam sürdürebilmesine engel olan ekonomik etkeni büyük çapta kaldıracaktır.

2.1. Zorunlu genel sağlık sigortası sistemi uygulanmalıdır.

2.2. Sağlık personeli ile sağlık hizmetlerinin ülke çapında adil coğrafi dağılımı Sağlık Bakanlığı tarafından ele alınmıştır. Ancak, sağlık hizmetlerinin, ülkenin az gelişmiş bölgelerinde sürdürülebilmesi için bu çabaların hızlandırılması gerekir.

2.3. Sağlık personeli ile hastalar arasındaki iletişim engellerinin kaldırılması gereklidir.

3. Gerek ulusal gerek bölgesel açıdan toplumsal kalkınmayı gerçekleştirebilmek ve Türkiye'deki yoksulluğun etkilerini azaltmak için, eğitim sisteminin iyileştirilmesi gereklidir.

3.1. Sekiz yıllık temel eğitimin her vatandaşa ücretsiz sağlanması şarttır.

3.1.1. Özellikle az gelişmiş bölgeler söz konusu olduğunda, pilot örnekler geliştirilerek, ailelerin çocuklarını okula göndermeleri için teşvik edilmesi ve bu bölgelere götürülen eğitim hizmetlerindeki mevcut altyapı ve personel eksikliklerine çözüm bulunması gereklidir.

3.1.2. Altyapı ve personel eksikliklerine çözüm olarak eğitim ve özel iletişim araçlarına dönüştürülecek kitle medya araçları ile sivil girişimlere önem verilmelidir.

3.2. Temel eğitim, lise ve yüksek okul düzeylerinde uygulanan eğitim sisteminin içeriği, ezberleme yoluyla öğrenimi kapsadığından, öğrencilerin siyasal, sosyal ve zihinsel gelişimine engel teşkil etmektedir.

3.2.1. Eğitim ve öğrenim yöntemlerinde nitel değişiklik gereklidir.

3.3. Sosyal kalkınmayı hızlandırmak ve yoksulluğun halk üzerindeki etkilerini azaltmak bakımından, yoğun ve ücretsiz meslek eğitim programları düzenlenmesi ve genç nüfusun eğitim sistemi içine daha geniş çapta katılması şarttır.

II.B. Kadınlar ve Yoksulluk

4. Yoksulluk sadece bir ekonomik durumu değil, aynı zamanda kadınlarla erkekleri ayıran ve yaşamlarına ayrı ayrı anlamları zorla kabul ettiren kurumlar ile ideolojilerin sürekli etkilerini de yansıtmaktadır

4.1. Sadece kadınların gelirlerini iyileştirmeye yönelik stratejiler, kadınlar açısından yoksulluk sorununu çözümlenmeye yetmeyecektir.

4.1.1. Kadınların geniş toplum kitlelerince algılanmasında değişikliği amaçlayan ideolojiler teşvik edilmeli ve kurumsal kapasiteler yaratılmalıdır.

4.2. Yoksulluğun giderilmesine yönelik politikalar, kadınlarla erkeklerin aile içinde olsun, sosyal çevrede olsun, farklı gereksinim ve ilgi alanlarına sahip bulduklarının bilincinde olarak, erkek ve kadın rollerine karşı duyarlı olmalıdır.

4.2.1. Dolayısıyla merkezi politikaların, özel durumu olan, kırsal kesim ve az gelişmiş bölgelerde bulunan kadınların yaşamlarını iyileştirecek, özel ilgi ve yaklaşımlar isteyen unsurların olmadığı noktalarda, bir başka deyişle yerel düzeyde, güçlerinin azaldığına dikkat edilmelidir.

4.2.1.1. Hem ekonomik, hem de siyasal alanda, yerel üretim mekanizmalarına kadın ve gençlerin katılımıyla toplumun günlük hayatını zenginleştirecek, yoksulluğu azaltıcı modellerin geliştirilmesi gereklidir.

4.2.1.2. İstanbul'un kent çevresinde yerel bir sivil toplum örgütüne uygulanan "Semt Gündüz Bakım Merkezleri", "Semt Anneleri" gibi çalışan kadınların çocuklarının bakım sorununu çözümlen, kadınların sosyal örgütlenmesi ve liderlik rollerinin özellikle kültürel ve politik bağlamına dikkat çekerek yerel düzeyde teşvik eden ve bazı temel sağlık sorunlarının tartışıldığı modellerin, başarılı yöntemler olarak başka illere de yayılması teşvik edilmelidir.

4.3. Ekonomi alanında liberalleşme, özellikle kırsal kesimdeki kadınlar için olumsuz bir deneyim yaratmaktadır.

4.3.1. Yoksulluğu azaltma politikaları, özellikle kadınların işlettiği ve kadınlar tarafından satın alınan işletmelere kredi verme yolu ile kadınları hedeflemelidir.

4.3.1.1. Küçük ölçekli kadın girişimleri için, kredi ve borçlanma kurallarının geliştirildiği düzenlemeler yapılmalı ve özel tahsisler planlanmalıdır.

4.4. Ulusal demokratikleşme süreci ve yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması, kadınların karar alma sürecine etkilerini artırmayı ve kadın adayların sayılarını yükseltmeyi amaçlayan özel politikalarla desteklenmelidir.

4.4.1. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın Kadın Bakanlığı ile 1993'den beri yaptığı işbirliği, hükümet tarafından onaylanan CEDAW'ın amaçları doğrultusundaki etkin sonuçları ve bu projenin Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde kadınları ilerlemesi için 1997-1999 yıllarında, yaptığı yeni atılım dikkat çekicidir ve bu girişime devam edilmelidir.

4.5. Türkiye'nin onayladığı Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Konvansiyonu uygulamaya konulmalıdır. Söz konusu konvansiyonun öngördüğü işler doğrultusunda çocukların korunması hakkındaki kanun tasarısı bir an önce yasalaştırılmalı ve özellikle kız çocuğu hakları ile 1997 tarihli Sekiz Yıllık Zorunlu Temel Eğitim Kanunu çerçevesinde kızların eğitimden yararlanmaları sağlanmalıdır.

III. Kırsal ve Kentsel Ortamda Yoksullukla Mücadele

5. Yerel hükümetler, yoksullukla yerel düzeyde mücadele edecek yegane mekanizmalardır. Yerel yönetimlerin, toplumdaki günlük gelişmeler

konusunda daha iyi bilgi sahibi olup, kentleşme ve nüfus artışının neden olduğu yoksulluğu daha etkin izlemeleri ve gerekli tedbirleri almaları gereklidir.

5.1. Türkiye'nin yönetim yapısı yetki ve otorite düzenlemeleriyle, il ve ilçe düzeylerinde yeniden gözden geçirilmelidir.

5.1.1. Merkezi ve yerel yönetimler arasındaki ilişki açısından yetki ile yetkinin devri arasındaki nitel ayrılık da önem taşımaktadır. Birinci modelde, yetki ilişkileri, iktidarın yatay paylaşılmasına dayandırılmaktadır. Türkiye'deki merkezi ve yerel düzeyler arasındaki geleneksel ve mevcut ilişkileri niteleyen ikinci modelde ise yetki ve otorite merkezi düzeyden yerel düzeye aktarılmakta ve dikey olarak kurulan bir otorite ilişkisi oluşturulmaktadır.

5.2. İdari reform için; vakıf ve hazine arazilerinin mülkiyetini yerel idarelere devir yoluyla yerel yönetimlerin kaynaklarını güçlendirmek şarttır. Bu yetki devrinin ön koşulu olarak, yerel yönetimlerin iç yapılarının ve işleyişlerinin demokratikleşmesi ve katılımcılığa olanak verebilir şekilde düzenlenmesi gereklidir.

5.2.1. Yerel idareyi yetkili kılabilecek idari reformun kentleşme ve nüfus artışının yönetimi üzerinde olumlu etkileri olacaktır.

5.2.2. Merkezi yönetime başvuru gerekmeden, yerel yönetimler, kentleşmenin getirdiği altyapı taleplerine daha etkin bir biçimde cevap verecektir.

6. Türkiye'deki göç eğilimleri değerlendirildiğinde, kırsal kesimden kentlere gönüllü göç sürecinde, kendi kendine işleyen bazı sosyal güvence mekanizmalarının kentsel çevrede yeniden üretilen toplumsal ilişki ağları içinde devam ettiği ve sosyal, kültürel destek veren bu ilişkilerin korunduğu bilinmektedir. Göç süreci zorunlu olduğunda ve göç ile terk edilen yerin artık yaşanır yer olmadığı durumlarda, bu destek ilişkisi daha da güçlenmektedir.

6.1. Bundan dolayı son yıllarda güvenlik kaygısı yüzünden kentsel alanlara zorunlu göç, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki kentlerin çevre bölgelerinde belirgin bir yoksulluk problemi yaratmıştır.

6.1.1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki yoksulluğun azaltılması için, öncelikli konu olarak kent çevresinde yaşayan halkın konut ve barınak ihtiyacını karşılamının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

6.1.2. Rant ve emlak varlığının yerel yönetimlere devrini öngören idari reformun (böylece sosyal hizmetler daha etkin biçimde sağlanmış olacaktır), kentteki göçmen halkın sosyal kalkınmadaki eksikliklerini gidermek için iyi bir yöntem olduğu kanısına varılmıştır.

7. Çevre konusunda, ticari teşebbüslerle çevresel sorumluluklar arasındaki ilişkinin Türkiye’de daha çok önem kazanacağı tabiidir.

7.1. Yerel düzeydeki çevre koruma önlemleri düzenlemek ve uygulamak için katılımcı karar alma sürecinin güçlendirilmesi gereklidir. Bunun kalıcı bir çevre politikasının ulusal ticaret ve ekonomi politikalarını tamamlar hale gelmesinde en etkili metod olduğu unutulmamalıdır.

7.2. Çevre konularının resmi eğitim müfredatına alınmasıyla çevre konusunda eğitim teşvik edilmelidir.